

רשומות

הצעות חוק

ה מ מ ש ל ה

28 במרס 2016

1038

י"ח באדר ב' התשע"ו

עמוד

הצעת חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול) (דרכי ענישה – הוראת שעה), התשע"ו-2016 980

הצעת חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול) (דרכי ענישה – הוראת שעה), התשע"ו-2016

1. תיקון סעיף 25 – הוראת שעה
בתקופה שמיום תחילתו של חוק זה עד תום שלוש שנים מהמועד האמור (להלן – תקופת הוראת השעה) יקראו את חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א-1971, כך שבסעיף 25 –

ד ב ר י ה ס ב ר

על כך גם כבוד השופט פרוקצ'יה בע"פ 10715/05 הנזכר לעיל: "מעורבותם של קטינים בעבירות פליליות, ובהן גם חמורות ביותר, מותיר לעולם תחושת מחויבות של החברה למצוא כל דרך לשקם את העבריינים הקטינים ולהעלותם על מסלול חיים תקין וראוי. חובתה של החברה לעשות לשיקום העבריין הצעיר והצורך למצוא את דרך השיקום הם שיקולי כבדי משקל בגזירת דינו של קטין, בעבירה קלה כחמורה".

הנימוק האחרון עניינו השפעת העונש על הנענש. לדברי כבוד השופט הנדל, אותו העונש משמעותי יותר בעבור נאשם קטין מאשר בעבור נאשם בגיר, מבחינת חווייתו הסובייקטיבית של הנענש. על כן לדבריו יש לגזור על קטין עונש מקל יותר מאשר על נאשם בגיר.

כאמור לעיל, סעיף 25(ד) לחוק הנוער קובע כי קטין שבשעת גזירת דינו טרם מלאו לו ארבע עשרה שנה, לא יוטל עליו מאסר. המועד הקובע לעניין זה הוא מועד גזירת הדין. בעניין זה מכיר למעשה המחוקק בכך שגם בתוך קבוצת הקטינים קיימת הבחנה בין קטינים בוגרים יותר, לבין מי שרגליו נטועות עדיין עמוק בתוך קבוצת הקטינים (ראו גם: ע"פ 6508/05 פלוני נגד מדינת ישראל (פורסם באר"ש, 13.9.2006)).

על תכלית הוראה זו עמד בית המשפט העליון בע"פ 534/04 פלוני נגד מדינת ישראל פ"ד נט (4) 885, באמרו:

"הסעיף מבקש למנוע את שליחתם של קטינים מתחת לגיל 14 למאסר על יסוד התפיסה כי תנאי הכליאה בבית הסוהר אינם הולמים את גילם הצעיר. הרציונל העומד ביסודו של הסעיף הוא כי בהכנסתם של קטינים מתחת לגיל 14 לבית הסוהר טמון פוטנציאל לפגיעה בלתי מידתית בקטין. שליחתו למאסר של קטין שגילו קרוב לגיל הילדות עלולה לפגוע בו באופן חמור יותר מכפי שנפגע בגיר שנשלח למאסר ותוצאה זו הינה בלתי רצויה בעליל, ואולי אף בלתי צודקת... אם מדובר בקטין צעיר מדי, הקרוב לגבול האחריות הפלילית, הרי שאין לשלחו לבית הסוהר, והחוק מציע אמצעי ענישה אחרים".

בעת האחרונה, אנו עדים לביצוע עבירות קשות, למרבה הצער, גם בידי קטינים שחצו לא מכבר את גיל האחריות הפלילית. לא אחת נאמר כי קטינות אינה יוצרת חסינות, ולעתים לשיקולים של הרתעה, מניעה ותגמול יש משקל רב (ראו למשל: ע"פ 987/10 פלוני נ' מדינת ישראל

בללי סעיף 25 לחוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א-1971 (להלן – חוק הנוער), קובע דרכי ענישה ייחודיות לקטינים. כך למשל קובע הסעיף כי ניתן לצוות על החזקתו של קטין במעון נעול במקום להטיל עליו מאסר (סעיף קטן (א)), וכי אדם שהיה קטין בעת ביצוע העבירה, לא יוטל עליו עונש מוות ואין חובה להטיל עליו מאסר, גולם, מאסר חובה או עונש מינימום (סעיף קטן (ב)). עוד קובע הסעיף האמור כי בקביעת עונשו של הקטין, יתחשב בית המשפט, בין השאר, בגילו בשעת ביצוע העבירה (סעיף קטן (ג)) וכי לא יוטל מאסר על קטין שבשעת גזירת דינו טרם מלאו לו ארבע עשרה שנה (סעיף קטן (ד)).

בכך ביקש המחוקק להדגיש כי גילו של הקטין מהווה שיקול משמעותי במלאכת גזירת הדין.

בע"פ 5048/09 פלוני נגד מדינת ישראל, פ"ד סד (1) 1, עמד בית המשפט העליון על הנימוקים השונים העומדים בבסיס ההתחשבות בגילו של הקטין בבחירת מידת העונש שיוטל עליו וסוגו, כמפורט להלן:

הנימוק הראשון נוגע לאחריותו של הקטין ובשלותו להבין לעומק את משמעות מעשיו, וכדבריו של כבוד השופט הנדל: "הנימוק הראשון הוא סוג של אחריות מופחתת. לאמור, הקטין בגיל מסוים (12 על פי סעיף 134 לחוק העונשין) אומנם אחראי למעשיו, אך לא במובן המלא כפי שבגיר אחראי. הברל זה לנבוע מהתפתחויות פיזיולוגיות, העדר ניסיון חיים או מהימצאותו של הקטין בנקודת התפתחות שונה מהבגיר". וראו בהקשר זה גם את דברי כבוד השופט פרוקצ'יה בע"פ 10715/05 פלוני נ' מדינת ישראל (פורסם באר"ש, 4.9.2007) (להלן – ע"פ 10715/05): "גילו הצעיר של נאשם משליך על דרגת החמורה שבה יש להשקיף על מעשיו. גם בקיומה של אחריות פלילית, גילו הצעיר של נאשם, טרם בגירות, עשוי להצביע על חוסר בשלות אישית טבעית להבין לעומקם של דברים את משמעות המעשה הפלילי ותוצאותיו. לחוסר בשלות זה ניתן משקל מקל בענישתם של קטינים".

נימוק נוסף נוגע לשיקולי השיקום. לדברי כבוד השופט הנדל, בעניינם של קטינים, שיקול השיקום תופס מקום נכבד יותר בבוא בית המשפט לגזור דינו של קטין לעומת דינו של בגיר, וזאת מתוך הנחה שראוי ונכון לשקם את הקטין בקלות רבה יותר מאשר את הבגיר. עמדה

¹ ס"ח התשל"א, עמ' 134; התשע"ו, עמ' 11.

- (1) בסעיף קטן (ד), בסופו יקראו "אין בהוראות סעיף קטן זה כדי לגרוע מסמכותו של בית משפט לנוער להורות על החזקתו של קטין כאמור במעון נעול לפי הוראות סעיף קטן (א)(1)";
- (2) אחרי סעיף קטן (ד) יקראו:

ד ב ר י ה ס ב ר

לכלול רכיב של מאסר, אם במועד גור הדין לא מלאו לקטין ארבע עשרה שנים.

כאמור, בעבירות ההמתה החמורות, קיימים לעתים שיקולים המצדיקים את שליחתו של הקטין למאסר. כך במיוחד כאשר הפער בין הענישה שניתן להטיל על קטין שטרם מלאו לו ארבע עשרה שנים בעת גור הדין ובין קטין שאך מלאו לו ארבע עשרה שנים במועד זה הוא כה מהותי והרה גורל: שכן בטרם ימלאו לקטין 14 לא ניתן לשלחו למאסר כלל, ולאחר שמלאו לו 14 ניתן להטיל על הקטין את מלוא תקופת המאסר הקבועה בחוק בשל העבירה שבה הורשע הקטין. על מתח זה והבקשה לפרש את מועד גור הדין כמועד שבו החל הליך גזירת הדין, היינו ביום ההרשעה ולא ביום הקראת גור הדין הסופי, ראו: ע"פ 534/04 פלוני נ' מדינת ישראל, פ"ד נט(4) 885 (2005). וכן הדיון הנוסף בעניינו: דנ"פ 2001/05 פלוני נ' מדינת ישראל (פורסם באר"ש, 3.8.2005).

במטרה לצמצם את הפער האמור ולתת ביטוי גם לאינטרס הציבורי ולשיקולי ההרתעה, המניעה והגמול במקרים החמורים ביותר מוצע לתקן את סעיף 25 לחוק הנוער ולקבוע, כי אם הורשע קטין בעבירות לפי סעיפים 298, 300 או 305 לחוק העונשין, התשל"ז-1977 (להלן – חוק העונשין), קרי בעבירות הריגה, רצח או ניסיון רצח, תינתן לבית המשפט הסמכות לכלול רכיב של מאסר בעונשו של הקטין, שאותו יישא הקטין רק לאחר שימלאו לו ארבע עשרה שנה.

בשל רגישות ההסדר המוצע וההשלכות המשמעותיות הכרוכות בו על מלאכת גזירת הדין של קטינים, המורכבת תמיד ובמיוחד בגילאים רכים אלה, ובמטרה לבחון את השפעתו של התיקון המוצע, מוצע לקבוע את ההסדר המוצע כהוראת שעה שתעמוד בתוקף למשך שלוש שנים.

סעיף 1 לפסקה (1)

מוצע להבהיר כי אף שסעיף 25(ד) לחוק הנוער אוסר על שליחת קטין, שלא מלאו לו ארבע עשרה שנים במועד גור הדין, למאסר, אין בכך כדי לגרוע מסמכותו של בית המשפט להורות על החזקתו של קטין כאמור במעון נעול לפי סעיף 25(א)(1) לחוק האמור.

לפסקה (2)

לסעיף קטן (ד) המוצע

מוצע לקבוע כי על אף המגבלה הקבועה בסעיף קטן (ד) של סעיף 25 לחוק הנוער על גזירת עונש מאסר על קטין שגילו צעיר מ-14 בשעת גזירת דינו, ובלי לגרוע

(פורסם באר"ש, 2.8.2010). ההתנגשות בין הקטניות, על כל המשתמע ממנה, לבין שיקולי ההרתעה, המניעה והגמול, מתחדדת במיוחד במקרה שמדובר בעבירות חמורות של רצח, הריגה וניסיון רצח, עבירות שהערך המוגן בהן הוא קדושת החיים, ושהעונש בצדן הוא עונש של עשרים שנים ומעלה. במצבים אלה, העונש שבית המשפט מוסמך לגזור על קטין שלא מלאו לו ארבע עשרה שנים בעת גור הדין לעתים אינו נותן ביטוי הולם לעקרונות אלה.

על משקל הערך של חי אדם וגורל נפגע העבירה, גם כשמדובר בענישת קטינים, עמד כב' השופט נתן עמית בתפ"ח (ת"א) 1005/01 מ"י נ' רעי חורב וסיגלית חיימוביץ' (פורסם בנבו, 30.10.2001):

"...כאשר שוקלים גורלו של נאשם, משתכח לעתים גורלו של קורבן העבירה, כבודו וחירותו, ובמקרה דנא גם חייו, שקופחו כמו ידיהם של הנאשמים, ועל בית המשפט לקחת זאת בחשבון לעניין העונש. לא ניתן להתעלם גם, שפרט לקורבן העבירה עצמו, יש קורבנות נוספים שנפגעו, ושהמנוח היה חלק בלתי נפרד מחייהם, והכוונה להוריו, אָחיו, ויתר בני המשפחה, וגם כבודם הוא ערך מוגן על פי החוק, וענישה שלא לוקחת זאת בחשבון, מחטיאה את מטרתה".

אף שבפסק הדין האמור המדובר היה בקטינים שגילם גדול יותר מ-14 שנים, גורלו של נפגע העבירה אינו שונה גם כאשר הפוגע צעיר יותר. החיים שנגרעו הם אותם חיים ותחושת האבדן של בני המשפחה היא אותה תחושה בין אם הפוגע היה מעל גיל 14 ובין אם היה צעיר מגיל זה, בשעת גזירת דינו.

סעיף 34 לחוק הנוער קובע כי על אף הוראות חוק הנוער בעניין סדרי דין וענישה, לא יוחזק אדם במעון או במעון נעול ולא יהיה חייב לשהות במעון יומי לאחר שמלאו לו עשרים שנה. מהאמור עולה כי ההוראה ולפיה לא ניתן להטיל מאסר על קטין שטרם מלאו לו 14 שנים בשעת גזירת דינו, טומנת בחובה לא רק הגנה על הקטין מפני נזקי המאסר, בגיל הצעיר שבו נמצא הקטין, אלא גם משפיעה על העונש המרבי שאותו ניתן להטיל על הקטין. כלומר, לא ניתן להטיל על הקטין עונש לתקופה העולה על התקופה שנותרה עד שימלאו לקטין 20 שנה. יתרה מזאת, בעוד שלגבי קטין בן 12 ניתן לצוות על החזקתו במעון למשך שמונה שנים, הרי שלגבי קטין בן 13 וחצי, ניתן לצוות על החזקתו במעון לתקופה שלא תעלה על שש שנים וחצי, עד הגיעו לגיל 20.

נוסף על כך, הוראת החוק אינה אוסרת רק על שליחתו של הקטין למאסר בטרם ימלאו לקטין ארבע עשרה שנה, אלא קובעת כי העונש אשר יוטל על הקטין כלל לא יוכל

"(ד1) על אף האמור בסעיף קטן (ד), ובלי לגרוע מהוראות סעיף קטן (א)(1), הורשע קטין שבשעת גזירת דינו טרם מלאו לו ארבע עשרה שנה בעבירה לפי סעיף 298, 300 או 305 לחוק העונשין, רשאי בית משפט לנוער, לאחר ששקל בין השאר את נסיבות המקרה, השפעת המאסר על הקטין, גילו של הקטין בעת ביצוע העבירה ונסיבותיו האישיות של הקטין, לצוות על החזקתו של הקטין במעון נעול, לתקופה שיקבע, ועל המשך נשיאת עונשו במאסר, ובלבד שבעת העברתו למאסר ימלאו לקטין ארבע עשרה שנה לפחות; סך תקופות העונש שרשאי בית המשפט לגזור לפי סעיף קטן זה לא יעלה על תקופת המאסר המרבית הקבועה לעבירה שבה הורשע הקטין; על צו להחזקת קטין במעון נעול לפי סעיף קטן זה יחולו הוראות פרק זה החלות לעניין צו שניתן לפי סעיף קטן (א)(1).

(ד2) ציווה בית המשפט על החזקת הקטין במעון נעול לתקופה שקבע ועל המשך נשיאת עונשו במאסר, לפי הוראות סעיף קטן (ד1), יורה על קיום דיון לקראת תום תקופת החזקתו של הקטין במעון הנעול שעליה הורה כאמור (בסעיף זה – דיון מעקב), ורשאי הוא, מעת לעת, וכל עוד הקטין מוחזק במעון הנעול, להורות על קיום דיון מעקב נוסף; בדיון מעקב רשאי בית המשפט, לאחר שהוגש לו תסקיר קצין מבחן לעניין זה, לאחר שהובאה לפניו חוות דעתו של הממונה על המעונות ולאחר ששקל את השיקולים המנויים בסעיף קטן (ד1), להורות על אחד מאלה:

(1) דחיית מועד העברתו של הקטין למאסר והמשך החזקתו במעון נעול לתקופה שיקבע ושלא תעלה על התקופה שנותרה להשלמת העונש שעליו הורה לפי סעיף קטן (ד1);

ד ב ר י ה ס ב ר

305 לחוק העונשין, לא ניתן לגזור עונש מאסר על קטין אשר ביצע עבירת ניסיון לאחת מעבירות אלה. הטעם לכך הוא שהטלת מאסר על קטין שלא מלאו לו ארבע עשרה שנים צריכה להיעשות רק במקרים החמורים שבהם הקטין היה שותף למעגל הפנימי של ביצוע העבירה וגרם לתוצאה קטלנית או ניסה בכוונה להביא לתוצאה זו.

כחלק ממלאכת גזירת הדין, יקבע השופט על פי המוצע את התקופה שבה יוחזק הקטין במעון הנעול ואת המועד שבו יועבר הקטין למאסר. ויודגש כי אין חובה שמועד העברתו של הקטין יחול במועד שבו ימלאו לו ארבע עשרה שנים דווקא.

על פי המוצע, יחולו על צו להחזקת קטין במעון נעול לפי סעיף קטן (ד1) המוצע הוראות פרק זה החלות לעניין צו שניתן לפי סעיף קטן (א)(1) של סעיף 25 לחוק.

כמו כן, מוצע להבהיר כי סך תקופות העונש שיוכל בית המשפט לגזור לפי סעיף קטן (ד1) המוצע, הן במעון נעול והן במאסר, לא יעלה על תקופת המאסר המרבית הקבועה לעבירה שבה הורשע הקטין.

לסעיף קטן (ד2) המוצע

מוצע לקבוע כי אם ציווה בית משפט לנוער על החזקתו של קטין במעון נעול לתקופה מסוימת והורה על המשך נשיאת עונשו יהיה במאסר, עליו להורות על קיום דיון לקראת תום התקופה שקבע להחזקת הקטין במעון הנעול (להלן – דיון מעקב). דיון המעקב נועד לבחון

מסמכותו של בית משפט לנוער לצוות על שליחתו של קטין למעון נעול במקום מאסר, לפי סעיף קטן (א)(1) של הסעיף האמור, למשך כל תקופת ריצוי עונשו, במקרים שבהם הרשיע בית משפט לנוער קטין בעבירות המתה חמורות לפי סעיפים 298, 300 או 305 לחוק העונשין, הוא יהיה רשאי לצוות, לאחר ששקל בין השאר את השיקולים המנויים בסעיף, על החזקת הקטין במעון נעול לתקופה שיקבע, ולהורות כי המשך ריצוי עונשו של הקטין יהיה במאסר, ובלבד שהעברתו של הקטין למאסר תתבצע רק לאחר שמלאו לקטין ארבע עשרה.

על פי המוצע, טרם יפעיל את סמכותו לפי סעיף קטן זה, על בית המשפט להביא בחשבון שיקולים שונים כגון נסיבות המקרה, השפעת המאסר על הקטין, גילו של הקטין בעת ביצוע העבירה, נסיבותיו האישיות של הקטין, המסוכנות הנשקפת ממנו ועוד. בכך, מבקש המחוקק לשמור על תכליתו של סעיף קטן (ד), שנועד להגן על קטין שלא מלאו לו 14 מפני נזקי המאסר, אך לאפשר, במקרים החמורים המצדיקים זאת, לתת ביטוי גם לערכים המוגנים האחרים, המצדיקים הטלת מאסר על הקטין.

הרשעה בעבירות לפי סעיפים 298, 300 או 305 לחוק העונשין, שבהתקיימה רשאי בית המשפט להפעיל את הסמכות המוצעת לעיל, משמעותה הרשעת הקטין באחת מעבירות אלה כמבצע עבירה לפי סעיף 29 לחוק העונשין, ולא במקרים של הרשעתו בשידול או סיוע לאחת העבירות. בנוסף, פרט לעבירה של ניסיון לרצח לפי סעיף

(2) קיצור תקופת המאסר שעליה הורה לפי סעיף קטן (ד1);

(3) ביטול תקופת המאסר שעליה הורה לפי סעיף קטן (ד1).

(3ד) החלטת בית משפט לנוער לפי סעיף קטן (ד1) והחלטת בית משפט לנוער בדיון מעקב לפי סעיף קטן (2ד) ניתנות לערעור כאילו היו פסק דין.

(4ד) בהליך לפני בית משפט לנוער לפי סעיף קטן (2ד), ימנה בית המשפט סניגור לקטין שאין לו סניגור, ויחולו לענין זה הוראות חוק הסניגוריה הציבורית.²

תיקון חוק
הסניגוריה
– הציבורית –
הוראת שעה

2. בתקופת הוראת השעה, יקראו את חוק הסניגוריה הציבורית, התשנ"ו-1995², כך שבסעיף 18(א)8. אחרי פסקת משנה (ג) יקראו:

"(ד) בית משפט לנוער הורה על קיום דיון מעקב, לפי סעיף 25(2ד) לחוק הנוער";

ד ב ר י ה ס ב ר

לסעיף קטן (3ד) המוצע

מוצע לקבוע במפורש כי החלטת בית המשפט לנוער בגור דין שניתן לפי סעיף קטן (1ד) המוצע ניתנת לערעור כפסק דין, וזאת אף שרכיבי גור הדין עשויים להשתנות בדיון המעקב, שקיומו מתחייב על פי סעיף קטן (2ד) המוצע. עוד מוצע לקבוע כי החלטת בית המשפט בדיוני המעקב, ניתנת אף היא לערעור כפסק דין.

לסעיף קטן (4ד) המוצע

מוצע לקבוע כי בדיון המעקב לפי סעיף קטן (2ד) המוצע, ימנה בית המשפט סניגור לקטין שאין לו סניגור, ויחולו לענין זה הוראות חוק הסניגוריה הציבורית, התשנ"ו-1995 (להלן – חוק הסניגוריה הציבורית).

סעיף 2 מוצע לתקן את סעיף 18(א)8 לחוק הסניגוריה הציבורית הקובע את העילות למינוי סניגור לקטין, כך שקטין שביט משפט לנוער הורה על קיום דיון מעקב לגביו, לפי הוראות סעיף 25(2ד) לחוק הנוער כנוסחו המוצע בסעיף 2(ו) להצעת החוק, יהיה זכאי לייצוג בידו סניגור בדיון.

השפעת הצעת החוק על זכויותיהם של ילדים

להסדר המוצע השלכות משמעותיות על מלאכת גזירת דינם של ילדים בני פחות מ-14 (בעת מתן גור הדין), שכן הוא מאפשר לכלול בעונשם רכיב של מאסר ואולם כאמור, מוצע לקבוע שנשיאת עונש המאסר לא תיעשה לפני שהקטין הגיע לגיל 14 וכן כי העברת הקטין למאסר תיעשה רק לאחר שהקטין הובא לפני בית המשפט (בדיון מעקב). כמו כן יוזכר כי ההסדר מוצע כהוראת שעה למשך שלוש שנים בלבד וכן הוא מוגבל לעבירות ההמתה החמורות ביותר – רצח, הריגה וניסיון לרצח.

את מצבו של הקטין לפני העברתו למאסר וזאת נוסף על שקילת השיקולים המנויים בסעיף קטן (ה). בדיון זה, רשאי בית המשפט, על פי המוצע, להורות על דחיית כניסתו של הקטין למאסר ועל המשך החזקתו של הקטין במעון נעול לתקופה שיקבע, או על קיצור תקופת המאסר שהטיל או על ביטולה. בית המשפט יקבל החלטה כאמור לאחר שהוגש לו תסקיר קצין מבחן ולאחר שהובאה לפניו חוות דעתו של הממונה על המעונות.

על השאיפה לנקוט דרכים טיפוליות בעניינו של קטין ולתת פתח לשיקומו, ובכלל זה – השאיפה להימנע מעונש מאסר – עמד בית המשפט בע"פ 9828/06 פלוני נ' מדינת ישראל (פורסם באר"ש 10.6.2007):

"סעיף 25 לחוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א-1971 (להלן – חוק הנוער), נותן לכך ביטוי בהוראותיו, ובכללן הגבלות שונות בענישת הקטין, הנחייבה להתחשב בגילו בעת גזירת העונש ומתן אפשרות לצוות על החזקתו במעון נעול במקום במאסר. מאחר שאיפתו של בית המשפט לנוער היא הענקת טיפול לקטין, כדי להביאו לתיקון דרכיו, "אין הוא ממנה לגזור עליו עונש, במיוחד לא עונש מאסר, אלא חזר ונוקט דרכי טיפול ולא נלאה מכך כל עוד רואה הוא שביב אור בקצה המנהרה וסיכוי להחזירו למוטב ולתפקוד נורמטיבי בחברה" (השופט א' שרון בספרו נוער בפלילים – שפיטה, דרכי טיפול וענישה (מהדורה 2, 1998), בעמ' 421; להלן – שרון נוער בפלילים).

יצוין כי גם אם ביטל בית המשפט את עונש המאסר, פתוחה לפניו הדרך להעביר את הקטין ממעון נעול למאסר במקרים המתאימים, אם מתקיימות הנסיבות הקבועות בסעיף 25א לחוק הנוער.

² ס"ח התשנ"ו, עמ' 8; התשע"ה, עמ' 245.

